

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Ю Р І Й   С А Д Л О В С Ь К И Й

СЛОВНИК ФУТУРИЗМУ

...Усесвіт стане нашим словником...
Еміліо Філіппо Томмазо Марінетті

...Нема шедевра без агресивності...
Еміліо Філіппо Томмазо Марінетті

...Життя і мистецтво — синоніми...
Давид Бурлюк

*...Ох, нудно ж.
Крім своїх віршів, ні одного не читаю...*
Михайль Семенко

...Футуризм — це неначе романтизм навиворіть...
Микола Гнатишак

*...Для українців «футуризм» —
синонім усього авангарду...*
Олег Ільницький

УДК 7.037.3(038)
ББК 85я2
С14

Видання рекомендоване Вченою радою Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України
(протокол №8 від 20 червня 2012 року).

Наукові редактори:
Член-кореспондент НАН України **М. Сулима**
та доцент кафедри світової літератури ЛНУ ім. І. Франка **Я. Кравець**

*Книга видана за сприяння
Почесного консула Латвійської Республіки у Львові **Володимира Гарцули**
та родини **Олександра Свіщова***

Садловський Ю.І.

С14 Словник футуризму / Ю. І. Садловський. — Тернопіль :
Навчальна книга — Богдан, 2013. — 128 + 8 с. вкл. : іл.

ISBN 978-966-10-3590-3

Пропоноване видання окреслює історію одного з провідних напрямів у літературі та мистецтві початку ХХ сторіччя — футуризму. Майже 300 словникових статей дають об'єктивне уявлення про різні мистецькі напрями, течії, школи, творчі угруповання, періодичні видання, які пов'язані з футуризмом.

Для літературознавців, критиків, викладачів, учителів-словесників, студентів гуманітарних факультетів та усіх, хто цікавиться мистецтвом слова.

УДК 7.037.3(038)
ББК 85я2

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Переднє слово

Це видання охоплює історію футуризму від його зачатків і до наших днів. Мета словника — віддзеркалити ідейно-естетичний розвиток провідної течії *авангардизму* — футуризму, сформованого із ранньомодерністських та авангардських течій у Європі та Російській імперії. Цей словник присвячений 100-річному ювілею футуризму (і за логікою мав би побачити світ 2009 р.!), бо саме 20 лютого 1909 р. у суботньому випуску паризької газети «*Фігаро*» («*Le Figaro*») з'явилося звернення італійця, поета і теоретика футуризму Еміліо Філіппо Томмазо Марінетті (див. *Маніфест футуризму* (*Le Manifeste du futurisme, Il Manifesto del Futurismo*)).

Дотримуючись принципів історизму, об'єктивності й усебічності розгляду цього напрямку та доби, ми прагнули з'ясувати спроможність *українського авангарду* на тлі як національної, так і світової культури. Саме ця спрямованість і зумовила характер відбору матеріалу до словника. У жодному випадку ми не намагалися висвітлювати життєвий або творчий шлях представників українського, італійського, російського чи іншого футуризму. Однак прагнули розкрити своєрідність, індивідуальність позицій того чи іншого національного футуризму. Вміщені статті розповідають про різні мистецькі напрями, течії, школи, творчі угруповання, періодичні видання, так чи інакше пов'язані з футуризмом.

Статті розміщені за алфавітом. У статтях та довідках фігурує чимало прізвищ або псевдонімів представників того чи іншого напрямку, угруповання, редколегії тощо. Поряд з назвами українською мовою у дужках за необхідності подано назви мовою оригіналу. Наприкінці багатьох статей додано також численні посилання для повноцінного розгляду відповідної теми. Завершує словник список використаної літератури й алфавітний покажчик.

Сподіваємося, що видання стане добрим провідником для вихованців середньої та вищої школи в *естетиці* футуризму. Отже — нехай нам щастить у цьому задумі!

Футуризм був, футуризм є, футуризм завжди буде...

Історія цього неоднозначного напрямку в літературі й мистецтві розпочалась у 10-х роках ХХ ст., у добу заперечень, творення «мистецтва майбутнього», модернізації, «культу міста», як, зрештою, і у добу маніфестацій, рухів, революцій та *воєн*. Футуризм (лат. *futurum* – майбутнє), заперечуючи класичну спадщину, закликає митців майбутнього поривати із традиціями. Саме цього прагне «батько» футуризму Е. Ф. Т. Марінетті: «Підпалюйте полиці бібліотек! Відкрийте канали, аби затопити музеї! <...> О, радість бачення славних старих полотен, що підстрибують за течією води, знебарвлені й порізані на клаптики. <...> Підносьте ваші мотики, ваші сокири і молотки та безжалісно руйнуйте поважні міста» (див. *Маніфест футуризму (Le Manifeste du futurisme, II Manifesto del Futurismo)*). Відтак подібні заклики лунають в інших країнах. У Франції Г. Аполлінер в «*Антитрадиційному футуристичному маніфесті*» («*L'Antitradition futuriste*») з погордою ставиться до французької, італійської й російської спадщини. У Росії в одному з перших *маніфестів* «*Ляпас суспільному смаку*» («*Пощечина общественному вкусу*») Д. Бурлюк, Велімір Хлебніков, А. Кручюних, В. Маяковській, провісники футуризму в Російській імперії, «з висоти хмарочосів погляда[ють] на ... нікчемність» попередників. Футуризм в Україні започатковує Михайль Семенко, для якого саме В. Маяковській, безсумнівно, є «духовним батьком», оскільки перші футуристичні вірші Михайля Семенка, датовані 24 листопадом 1913 р., написані у день виступу російського футуриста в Психоневрологічному інституті Санкт-Петербурга, де навчався українець (див. також «*Кверофутуризм*»). Поет різко відходить від традиційної поезії, в його віршах з'являється *іронія* й *сарказм*. Уже в першому *маніфесті* Михайля Семенка під заголовком «Сам» у збірці «*Дерзання*» наголошується: «Я палю свій “Кобзар” і формулу, яка могла би так само належати критикам «Української хати»: Де є культ, там немає мистецтва». А започатковане ним *Мистецтво шукання* вимагає цілковитої відмови від попереднього художнього досвіду й деканонізації будь-якого авторитету в літературі та мистецтві. Подібного наслідування знає футуризм в інших країнах світу, зокрема в Японії. У першому програмному *маніфесті* школи японського футуризму «*Перший маніфест Камбара Тай*» («*Daj ikkaj Kambara sengen sjo*»)

М

М — початкова літера прізвища засновника футуризму Еміліо Філіппо Томмазо Марінетті. В італійському алфавіті відповідає числу 11. Відтак майже всі *маніфести* футуризму позначені цим числом і складаються з одинадцяти пунктів (див. також *А, Неологізм, Поезія футуризму, Я*).

Маніфест (пізньолат. *manifestum* — заклик < лат. *manifestus* — явний, неприхований) — урочисте письмове звернення верховної влади до народу. Саме в такий спосіб монарх звертався до народу, оголошуючи про свої права, вимоги, наміри тощо. Згодом маніфест перетворюється на форму заклику до людей різних політичних партій, груп та ін. У мистецьких колах він також стає формою декларативного звернення до однодумців. Маніфест як засіб своєї популяризації інтенсивно використовують футуристи. Уся їхня творчість постійно супроводжується написанням маніфестів, організацією вечорів, де ці маніфести зачитують зі сцени і лише тоді публікують. Вечори ці переважно закінчуються запеклими суперечками з публікою, що переходять у бійку. Саме так футуризм отримує скандальну, проте, дуже широку популярність (див. також «*Кверофутуризм*», «*Летюча Федерація Футуристів*», *Листівка*, «*Ляпас суспільному смаку*», *Маніфест «Грамата»*, *Маніфест «Грамдта»*, *Маніфест Псіофутуризму*, *Маніфест синтетичного театру*, *Маніфест «Тактилізм»*, *Маніфест футуризму*, «*Маніфест футуристичної архітектури*», «*Маніфест футуристичного живопису*», *Маніфест «Чому ми розмальовуємося?»*, *Панфутуристичний маніфест*, «*Перший маніфест Камбара Тай*», «*Пролог. Еґо-футуризм*», «*Рух японських футуристичних маніфестів*», «*Технічний маніфест футуристичної літератури*», «*Футуристичний маніфест хтивості*»).

Маніфест «Грамата» (Маніфест «Грамата») див. «Центрифуга» («Центрифуга»)

Маніфест «Грамдта» (Манифест «Грамдта») — програмний *маніфест егофутуристів*, членів організації «*Інтуїтивної Асоціації егофутуристів*» («*Интуитивной ассоциации эгофутуристов*»), де *егофутуризм* характеризується як «безперестанне прагнення кожного Егоїста досягти можливостей Майбутнього в Сьогодні за допомогою розвитку егоїзму — індивідуалізації, усвідомлення, схиляння і вихвалання “Я”».

Маніфест італійського футуризму *див. Маніфест футуризму (Le Manifeste du futurisme, Il Manifesto del Futurismo)*

Маніфест Псіофутуризму *див. Футурзбори (Футурсобрание)*

Маніфест синтетичного театру («Teatro sintetico futurista» (1915 р.) — один із найважливіших *маніфестів* італійських футуристів, в якому вони заявляють про створення синтетичного, динамічного, безглузого й ірреального *театру*. На їхню думку, *театр* повинен складатися лише з імпровізацій. Футуристи пропонують скасувати всі жанри *театру* і створити на їхньому місці футуристичний *театр* — взаємопроникнення, жваву поетичність, інсценоване відчуття, веселість та синтетичну деформацію. Вони наполягають на створенні «*театру-дії*», побудованому з випадковостей, збігів, імпровізацій: «...Ми хочемо знищити Техніку, яка, починаючи із стародавніх греків і по сей день, не тільки не спрощується, але стає все більш догматичною. Безглуздо писати сто сторінок, де вистачило б і однієї» (*див. також Драма*).

Маніфест «Тактилізм» («Manifesto del Tactilismo») — належить до пізніх *маніфестів* італійського футуризму, написаний 11 січня 1921 р. На відміну від попередніх футуристичних закликів, де культивується місто та «сучасна машинна цивілізація», чинне місце посідає *образ* «людини-робота»: «Можливо, в кінчиках пальців та у залізі більше думки, ніж у людському мозку, який лише пишається своєю здатністю спостерігати за феноменами».

Маніфест футуризму (Le Manifeste du futurisme, Il Manifesto del Futurismo) — письмове звернення «батька» італійського футуризму, на той час поета-романтика Еміліо Філіппо Томмазо Марінетті, що з'являється на першій сторінці у суботньому випуску

Поезромалярство 7, 18, 26, 78
«Поетичне обґрунтування та програма верлібру» 78
«Постановка питання в теорії мистецтва переходної доби» 49, 78
ПРАХ 78, 94
«Пролог. Его-футуризм» 62, 64, 78
«Про розширення меж російської словесності» 70, 78
Просторовий симультанізм 78
Професійна Спілка Митців Слова міста Києва 78
«Психетози» 8, 79

Р

Реалізм 41, 48, 67, 80, 90
Революція Духу 58, 80
«Руконог» 80, 95
«Рух японських футуристичних маніфестів» 62, 76, 80, 87

С

«Садок судей» 39, 82
Салон Іздебського 9, 82
Сарказм 4, 14, 49, 82
«Світовий футуризм» 7, 82
«Семафор у майбутнє. Апарпат Панфутуристів» 21, 31, 35, 46, 83
Символізм 7, 10, 18, 19, 35, 37, 48, 49, 65, 66, 67, 68, 78, 83, 99
Симультанізм 28, 34, 78, 84
Синематограф 52, 84
«Сирена» 48, 84
«СіМ» («Село і Місто») 67, 84
«Слово як таке» 35, 45, 73, 84
«41⁰» 34, 38, 59, 84, 85, 86, 89
«Стрілець» 85
«Студія імпресіоністів» 82, 85
Супрематизм 7, 9, 38, 53, 64, 67, 69, 72, 85, 86, 88, 96
Сюрдадаїзм 85, 86

Т

«Творчість» 87
Театр 18, 19, 21, 23, 36, 37, 48, 51, 53, 63, 73, 76, 83, 87, 88, 92, 95
«Технічний маніфест футуристичної літератури» 62, 87

«Технічний маніфест футуристичної музики» 7, 87
Товариство з вивчення поетичної мови 87
«Товариство футуристичного мистецтва» 87
«Трагедія онуч» 37, 87

У

«Ударна група поетів-футуристів» 6, 88, 90
Український авангард 3, 10, 88
«Універсальний журнал» 65, 88
УНОВИС 86, 88
Урбанізм 15, 27, 42, 59, 73, 88
Урбаністична поезія 88

Ф

Фактологія 89
Фактура 47, 65, 89
«Фантастичний шиночок» 85, 89
Фашизм 27, 49, 70, 89
«Фігаро» 3, 25, 64, 90
«Філософія життя» А. Бергсона 90
«Філософія мови» 7, 48, 52, 70, 77, 90
Фільм 26, 38, 52, 90
«Фламінго» 16, 66, 68, 88, 90
Формалізм 23, 27, 40, 56, 60, 80, 90
Футурзбори 7, 63, 91, 92
Футуристична традиція письма 7, 27, 33, 36, 51, 71, 76, 91
«Футуристичний маніфест хтивості» 92
«Футуристична музика» 93
«Футурист Мафарка» 68, 93

Х

ХЛАМ 78, 94
«Художнє товариство Інтимного театру» 19, 87, 94

Ц

«Центрифуга» 39, 48, 62, 65, 80, 95
Цирк 37, 95

Ч

«Червоний шлях» 96

«Чорний квадрат» 38, 71, 86, 96

Ш

«Шляхи мистецтва» 6, 97

Шовінізм 89, 97

Ю

«Юго-Леф» 98

Я

Я 8, 62, 83, 99

Довідкове видання

САДЛОВСЬКИЙ Юрій Іванович

СЛОВНИК ФУТУРИЗМУ

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Діана Карпин, Ольга Радчук*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Технічний редактор *Оксана Чучук*
Комп'ютерна верстка *Ірини Демків*

На обкладинці: Фортунато Деперо. Потяг — дитя Сонця. 1924 р.

Підписано до друку 30.08.2013. Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Arial. Умовн. друк. арк. 8 + 0,5 вкл. Умовн. фарбо-відб. 8 + 2 вкл.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

ISBN 9789661035903

9 789661 035903